

Ovatko työkyvyttömyyseläkeläisten eläkkeet pienentyneet?

JUHA RANTALA & MIKKO LAAKSONEN

Johdanto

Suomessa maksetaan eläkettä vanhuuden ja työkyvyttömyyden varalta tai perheen huoltajan kuoleman johdosta. Tavoitteena on turvata kaikille eläkeläisille kohtuullinen toimeentulo ja estää köyhyys (STM 2005). Eläkeläisten toimeentuloa koskevissa tutkimuksissa (Kuivalainen ym. 2017; Rantala ym. 2017) on havaittu, että vanhuuseläkkeen saajien ja työkyvyttömyyseläkeläisten eläkkeiden kehitys on 2000-luvulla poikennut toisistaan huomattavasti. Kun työkyvyttömyyseläkeläisillä keskimääräisen eläkkeen määrä on 2000-luvun alkuun verrattuna pienentynyt lähes 10 prosentilla, vanhuuseläkeläisillä eläke on vastaavana aikana noussut noin 30 prosenttia.

Nykyään keskimääräinen työkyvyttömyyseläke on yli kolmanneksen pienempi kuin vanhuuseläke. Työkyvyttömyyseläkkeiden pienentyminen on ristiriidassa sen kanssa, että maksussa olevia työkyvyttömyyseläkkeitä on korotettu säännöllisesti työ- ja kansaneläkeindekseillä. Vuosien 2000–2019 aikana eläkkeet ovat indeksikorotusten seurauksena nousseet reaalisesti yli viisi prosenttia. Vuonna 2011 voimaan tullut takuueläke on myös nostanut pienempiä eläkkeitä, eikä merkittäviä heikennyksiä työkyvyttömyyseläkkeiden tasoon tai määrätymisperusteisiin ole 2000-luvulla tehty (Hietaniemi 2017). Työkyvyttömyyseläkkeiden pienentymistä selittää jossain määrin hyvätasoisen yksilöllisen varhaiseläkkeen lakkauttaminen ja osatyökyvyttömyyseläkkeen suosion kasvu (Tuominen ym. 2011; Kuivalainen ym. 2017). Nämä muutokset eivät kuitenkaan selitä sitä, miksi selvästi merkittävimmän ryhmän eli täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien keskimääräinen eläke on myös pienentynyt.

Työkyvyttömyyseläkkeiden pienenemistä voi selittää työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukon rakenteen muuttuminen. Keskimääräinen eläke voi laskea siksi, että eläkkeensaajien joukkoon siirtyy pienempituloisia henkilöitä kuin sieltä poistuu. Vastaavasti keskimääräinen eläke voi nousta, jos eläkkeelle siirtyneet ovat suurempituloisia kuin sieltä poistuneet henkilöt. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen kokonaiseläke on koko 2000-luvun ollut noin kymmenen prosenttia pienempi kuin työkyvyttömyyseläkkeeltä poistuneiden kokonaiseläke (Rantala & Hietaniemi 2017). Vanhuuseläkkeensaajilla tilanne on ollut päinvastainen. Heillä eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke on ollut noin viidenneksen korkeampi kuin eläkkeeltä poistuneiden eläketaso.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on arvioida, missä määrin työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteessa tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet työkyvyttömyyseläkkeiden pienenemiseen. Tarkastelun kohteena ovat vuodet 2008–2019 eli ne vuodet, joiden aikana työkyvyttömyyseläkkeet ovat pienentyneet eniten. Kyseisen ajanjakso on mielenkiintoinen myös siksi, että tänä aikana työkyvyttömyyseläkettä saavien määrä on selvästi vähentynyt: kun vuonna 2008 työkyvyttömyyseläkkeellä oli 270 000 henkilöä, niin nykyään heitä on alle 200 000 (Eläketurvakeskus 2021a). Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän väheneminen, sen vaikutukset työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteeseen ja tätä kautta työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräiseen kehitykseen on ilmiö, joka on toistaiseksi saanut vähän huomiota.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteessa tapahtuneita muutoksia tarkastelemme kolmen ulottuvuuden kautta. Näistä ensimmäinen koskee ikärakennetta. Aikaisemmista tutkimuk-

sista tiedämme, että työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän vähentymisen taustalla on ollut suurten ikäluokkien siirtyminen työkyvyttömyyseläkkeeltä vanhuuseläkkeelle, mutta myös työkyvyttömyysriskin alentuminen erityisesti vanhemmissa ikäryhmissä ja hienoinen nousu nuoremmissa ikäryhmissä (Pöso 2016; Nyman & Kiviniemi 2017; Kuivalainen ym. 2017; Laaksonen ym. 2017; Laaksonen & Nyman 2019). Näiden muutosten seurauksena työkyvyttömyyseläkettä saavien ikärakenne on nuorentunut, ja koska työkyvyttömyyseläkkeen taso on nuoremmissa ikäryhmissä keskimääräistä matalampi, voidaan tämän olettaa laskevan keskimääräistä työkyvyttömyyseläkettä.

Toinen ulottuvuus liittyy työkyvyttömyyseläke-aikaan, sillä poikkileikkausasetelmassa saman ikäisten työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa on aina eripituisten ajan työkyvyttömyyseläkkeellä olleita henkilöitä. Edellä todettu työkyvyttömyysriskin alentuminen vanhimmissa ikäryhmissä tarkoittaa, että vanhimpien työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa on aikaisempaa enemmän pitkään työkyvyttömyyseläkkeellä olleita eli nuorempina työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä henkilöitä. Koska nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden eläketasot ovat keskimääräistä matalampia, työkyvyttömyyseläkkeellä oloajan pidentymisen voidaan niin ikään olettaa laskevan keskimääräistä työkyvyttömyyseläkettä.

Kolmas ulottuvuus koskee työkyvyttömyyseläkkeen yläikärajan muutosta. Vuoteen 2005 asti työeläkkeenä maksettavan vanhuuseläkkeen yleinen alaikäraja oli 65 vuotta, mikä määritteli työkyvyttömyyseläkkeen yläikärajaksi 64 vuotta. Vuoden 2005 työeläkeuudistuksen seurauksena vanhuuseläkkeen alaikäraja laski 63 vuoteen, jonka seurauksen työkyvyttömyyseläkkeen yläikäraja laski 62 vuoteen. Muutos koski vain vuoden 2005 jälkeen alkaneita työkyvyttömyyseläkkeitä. Tätä ennen alkaneet eläkkeet muutettiin edelleen vanhuuseläkkeeksi vasta henkilön täyttyessä 65 vuotta. Muutoksen seurauksen 63 vuotta täyttäneiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä pienenee vähitellen, koska uusia tämän ikäisiä työkyvyttömyyseläkeläisiä ei enää tule. Ikärajan laskun voidaan kuitenkin samalla olettaa alentavan keskimääräistä työkyvyttömyyseläkettä, koska 63–64-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa on ennistä enemmän pitkään työkyvyttömyyseläkkeellä olleita henkilöitä.

Teemme kaikki tarkastelut erikseen sukupuolen mukaan, koska työkyvyttömyyseläkkeiden taso ja kehitys ovat miehillä ja naisilla erilaiset (Rantala ym. 2017). Eläkkeen taso vaihtelee selvästi myös eri-ikäisten miesten ja naisten välillä. Suurimmillaan sukupuolten välinen ero työkyvyttömyyseläkkeen tasossa on 60–64-vuotiaalla. Miehillä ikäryhmien väliset erot työkyvyttömyyseläkkeissä ovat myös suuremmat kuin naisilla.

Aineisto ja keskeiset määritelmät

Tutkimusaineisto on muodostettu Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisterin pohjalta. Aineisto koostuu kaikista vuosina 2008–2019 työkyvyttömyyseläkettä tai määräraikaista kuntoutustukea saaneista henkilöistä, joista varsinaisen analyysin kohteena ovat täyttä työkyvyttömyyseläkettä saaneet 16–64-vuotiaat. Kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus on noin 90 prosenttia, ja jatkossa työkyvyttömyyseläkkeellä tarkoitetaan täyttä työkyvyttömyyseläkettä. Muita työkyvyttömyyseläkkeitä ovat osatyökyvyttömyyseläke ja vuonna 2005 lakkautettu yksilöllinen varhaiseläke.

Aineisto sisältää tiedot työkyvyttömyyseläkkeensaajien sukupuolesta, iästä ja heidän saamaansa omasta kokonaisaläkkeestä kunkin vuoden lopussa. Kokonaisaläke sisältää oman työ- ja kansaneläkkeen, mutta ei työkyvyttömyyseläkkeiksi luettavia liikenne- ja tapaturmaeläkkeitä. Koska liikenne- ja tapaturmaeläkkeet ovat etusijalla henkilön työkyvyttömyyseläkettä määriteltäessä, alle euron kuukausieläkettä saaneet työkyvyttömyyseläkkeensaajat on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Ryhmän osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista on noin neljä prosenttia. Oma kokonaisaläke on ilmaistu reaalisena vuoden 2019 hintatasossa.

Tutkimusaineistossa on myös tieto työkyvyttömyyseläkkeen alkamispäivämäärästä. Vähentämällä kunkin vuoden lopun päivämäärästä työkyvyttömyyseläkkeen alkamispäivämäärä tutkimusaineistoon laskettiin meneillään olevan työkyvyttömyyseläkkeellä oloajan pituus. Jos alkamispäivämääriä oli useita, päivämääränä oli ensimmäisenä alkanut työkyvyttömyyseläkejako.

Vuoden 2005 työeläkeuudistuksen yhteydessä työeläkkeenä maksettavan työkyvyttömyyseläkkeen yläikäraja laski 64 vuodesta 62 vuoteen. Muutos koski vuoden 2005 jälkeen työkyvyttö-

myyseläkkeelle siirtyneitä, jotka työkyvyttömyyseläkkeen sijaan alkoivat saada samansuuruisia vanhuuseläkettä 63 vuotta täytettyään. Ikärajan laskun vaikutuksen tutkimiseksi tämän ryhmän työkyvyttömyyseläkeikä pidennettiin ”takaisin” ikävuoteen 64 asti ja eläkkeenä käytettiin heidän saamaansa vanhuuseläkettä.

Maksussa olevia työkyvyttömyyseläkkeitä tarkistetaan vuosittain työ- ja kansaneläkeindeksien perusteella. Vuosien 2008–2019 aikana työeläkeindeksi on noussut reaalisesti 4,2 prosenttia ja kansaneläkeindeksi on vuosien 2005, 2006 ja 2008 tasokorotukset huomioon ottaen laskenut yhdellä prosentilla (Eläketurvakeskus 2021b). Tutkimuksessa indeksitarkistusten merkitystä työkyvyttömyyseläkkeiden kehitykseen on tarkasteltu käyttäen muuttujaa ”indeksitarkistus keskimäärin”, joka on laskettu kunkin vuoden reaalisten työ- ja kansaneläkeindeksien keskiarvona (vuosi 2008 = 100 %). Keskiarvon käyttöä puoltaa se, että työkyvyttömyyseläkkeensaajista noin kolmannes saa vain työeläkettä, noin kolmannes vain kansaneläkettä ja noin 40 prosenttia molempia edellä mainituista.

Tutkimuksen sisällöllisten kysymysten lisäksi tarkastelun rajaamista vuosiin 2008–2019 puoltaa se, että vuodesta 2008 lähtien eläkeläisten hoitotu-

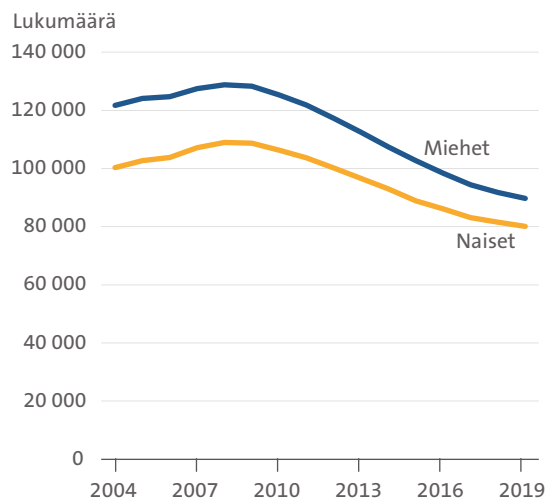
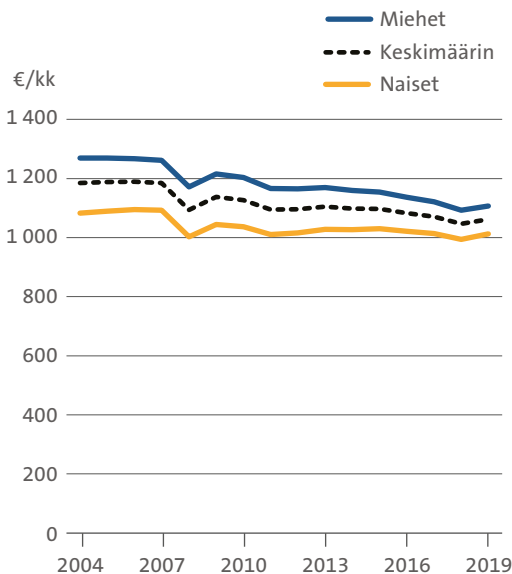
kea ja eläkkeensaajan asumistukea ei enää laskettu mukaan kansaneläkkeeseen. Työkyvyttömyyseläkkeiden kehityksessä tämä näkyy tasolaskuna vuoden 2007 jälkeen (Rantala ym. 2017). Toimeentulon kannalta muutos on kuitenkin näennäinen, sillä näitä tukimuotoja maksetaan edelleen tarveharkintaisesti samoin perustein kuin ennenkin.

Tulokset

Työkyvyttömyyseläkkeen kehitys ja eläkkeensaajien lukumäärä

Kuviossa 1 on esitetty täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien keskimääräinen työkyvyttömyyseläke ja eläkkeensaajien lukumäärä vuosina 2004–2019 sukupuolen mukaan. Kuvio antaa yleiskuvan tutkimuksen lähtökohdista ja tarkasteluperiodin valinnasta, sillä vuosien 2008–2019 aikana työkyvyttömyyseläkkeet ovat keskimäärin laskeneet ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien on määrä samaan aikaan selvästi vähentynyt.

Miehillä muutokset ovat suurempia kuin naisilla. Miesten keskimääräinen työkyvyttömyyseläke on vuosien 2008–2019 aikana laskenut vajaasta 1 200 eurosta 1 100 euroon, kun taas naisten keskieläke on pysytellyt koko ajan 1 000 euron tasol-

Kuvio 1. Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien keskimääräinen työkyvyttömyyseläke (vuoden 2019 rahassa) ja eläkkeensaajien lukumäärä vuosina 2004–2019 ja sukupuolen mukaan.

la. Sukupuolten välinen eläke-ero on siten kaventunut 86 prosentista 91 prosenttiin. Työkyvyttömyyseläkettä saavien miesten lukumäärä on myös alentunut naisia enemmän. Vuoteen 2008 verrattuna miesten lukumäärä on vähentynyt 39 000 henkilöllä ja naisten 29 000 henkilöllä.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteen muutos

Taulukossa 1 esitetään vertailutietoa työkyvyttömyyseläkettä saavien miesten ja naisten jakautumisesta iän ja työkyvyttömyyseläkeajan mukaan vuosina 2008 ja 2019 sekä arvio 63–64-vuotiaiden lukumäärän muutoksesta, jos työeläkkeenä maksettavan työkyvyttömyyseläkkeen yläikäraja olisi kaikkien osalta säilynyt 64 vuodessa. Tarkastelujakson ääripäät edustavat hyvin ajanjaksolla tapahtunutta muutosta eikä välivuotia ole tarpeen kommentoida. Taulukon tulokset on kuitenkin laskettu koko ajanjaksolta 2008–2019.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikärakenne on selvästi nuorentunut. Tämä näkyy siinä, että alle 45-vuotiaiden, erityisesti 25–44-vuotiaiden, osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeensaajista on kasvanut. Merkittävää eroa naisten ja miesten välillä ei ole. Tarkastelujakson aikana etenkin 55–62-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuus on selvästi pienentynyt. Ikääntyneet ovat kuitenkin edelleen selvästi merkittävin työkyvyttömyyseläkkeensaajien ryhmä.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikärakenteen nuorentuminen johtuu ennen muuta 55–64-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän vähenemisestä. Taulukon prosentiosuuksien ja lukumäärien perusteella voidaan laskea, että 55–64-vuotiaita työkyvyttömyyseläkettä saaneita miehiä oli vuonna 2019 lähes 30 000 ja naisia 24 000 vähemmän kuin vuonna 2008. Ikärakennetta on jonkin verran nuorentanut myös se, että alle 45-vuotiaiden määrä on noussut miehillä noin 1 000 henkilöllä ja naisilla 2 600 henkilöllä.

Tarkastelujakson aikana keskimääräinen työkyvyttömyyseläkkeellä oloaika on samalla pidentynyt. Yli 10 vuotta työkyvyttömyyseläkkeellä olleiden osuus on miehillä noussut 45 prosentista 56 prosenttiin. Eniten on noussut yli 15 vuotta työkyvyttömyyseläkkeellä olleiden osuus. Naisilla muutokset ovat hieman pienemmät.

Työkyvyttömyyseläkkeen ikärajan laskun vaikutusta 62 vuoteen on taulukossa tarkasteltu vertaa-

malla 63–64-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärää laskelmaan, jossa työkyvyttömyyseläkkeen ikäraja olisi kaikkien kohdalla ollut 64 vuotta. Laskelmassa 63- ja 64-vuotiaat vanhuuseläkkeensaajat on muutettu työkyvyttömyyseläkeläisiksi, jos he olivat saaneet työkyvyttömyyseläkettä 62-vuotiaana. Jos ikäraja olisi säilynyt 64 vuodessa, 63–64-vuotiaita työkyvyttömyyseläkettä saavia miehiä olisi vuonna 2019 lähes 5 600 (6 %) ja naisia noin 4 000 henkilöä (4 %) toteutunutta enemmän. Ikärajan lasku 62 vuoteen näkyy myös vuonna 2008, mutta selvästi vähemmän, koska ikärajan lasku koski vuoden 2005 jälkeen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä.

Vanhemmissa ikäryhmissä työkyvyttömyyseläkeajat ovat pidempiä kuin nuoremmissa. Tämä yhteys erottuu selvästi taulukossa 2, jossa keskimääräinen työkyvyttömyyseläkkeellä oloaika on esitetty kullekin ikäryhmälle erikseen. Iän ja työkyvyttömyyseläkeajan pituuden välinen yhteys johtuu siitä, että vanhimmat ikäryhmät sisältävät myös aikaisempien vuosien aikana työkyvyttömyyseläkkeellä siirtyneet. Nuorien ikäryhmien työkyvyttömyyseläkkeensaajat eivät sen sijaan ole ehtineet vielä olla työkyvyttömyyseläkkeellä kovin pitkään.

Vanhimmissa ikäryhmissä työkyvyttömyyseläkeajat ovat myös pidentyneet eniten. Määrällisten suurimmassa 55–62-vuotiaiden ikäryhmässä keskimääräinen työkyvyttömyyseläkeaja on pidentynyt miehillä 2,3 vuotta ja naisilla 2,0 vuotta. Täysin omaksi ryhmäksi erottuvat 63–64-vuotiaat. Muutos on suuri etenkin miehillä, joiden työkyvyttömyyseläkeaja on pidentynyt yli neljällä vuodella. Muutoksen taustalla on työkyvyttömyyseläkkeen ikärajan lasku, jonka seurauksena 63–64-vuotiaiden joukkoon on valikoitunut entistä enemmän pitkään työkyvyttömyyseläkkeellä olleita henkilöitä. Jos ikäraja olisi säilynyt ennallaan 63–64-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeellä oloajat vuonna 2019 olisivat samaa suuruusluokaa kuin 55–62-vuotiailla. Tarkastelujakson alkuun verrattuna 63–64-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkeaja olisi vajaan vuoden pidempi.

Ikärakenteen, työkyvyttömyyseläkeajan ja ikärajan laskun vaikutus työkyvyttömyyseläkkeen keskimääräiseen kehitykseen

Seuraavassa arvioimme, miten muutokset työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteessa ovat vaikuttaneet työkyvyttömyyseläkkeen keskimääräiseen kehitykseen. Muutosten voi olettaa laske-

Taulukko 1. Työkyvyttömyyseläkettä vuosina 2008 ja 2019 saaneet miehet ja naiset. Lukumäärät ja osuudet (%) iän ja työkyvyttömyyseläkeajan mukaan sekä laskelma työkyvyttömyyseläkkeen alaikärajan palauttamisesta 63–64-vuotiaiden määrään.

	Miehet			Naiset		
	2008	2019	muutos, %-yksikköä	2008	2019	muutos, %-yksikköä
Ikäryhmä, %						
alle 25-vuotiaat	3	5	2	2	4	2
25–44-vuotiaat	16	23	7	15	22	7
45–54-vuotiaat	23	21	–2	22	21	–1
55–62-vuotiaat	47	41	–6	49	41	–8
63–64-vuotiaat	11	10	–1	12	12	0
Työkyvyttömyyseläkeika, %						
alle 5 vuotta	28	23	–5	28	25	–3
5–9 vuotta	27	21	–6	27	22	–5
10–15 vuotta	15	18	3	17	18	1
15+ vuotta	30	38	8	29	36	7
Ikärajan korotus, lkm						
63–64-vuotiaat, toteutunut	14 000	8 900		12 700	9 400	
63–64-vuotiaat*	15 500	14 500		14 400	13 400	
muutos	1 500	5 600		1 700	4 000	
Lukumäärä yhteensä	128 800	89 800	39 000	109 000	80 100	28 900

* Ikäraja nostettu 64 vuoteen myös vuoden 2005 jälkeen eläkkeelle siirtyneillä.

Taulukko 2. Työkyvyttömyyseläkeika sukupuolen ja iän mukaan vuosina 2008 ja 2019, keskiarvo, vuotta.

Työkyvyttömyyseläkeika, vuotta	Miehet			Naiset		
	2008	2019	muutos, vuotta	2008	2019	muutos, vuotta
alle 25-vuotiaat	2,8	3,4	0,6	2,7	3,1	0,4
25–44-vuotiaat	10,5	10,9	0,4	10,1	10	–0,1
45–54-vuotiaat	12,9	15,5	2,6	12,4	14,2	1,8
55–62-vuotiaat	11,5	13,8	2,3	11,4	13,4	2,0
63–64-vuotiaat	13,0	17,2	4,2	12,6	15,3	2,7
63–64-vuotiaat*	12,9	13,8	0,9	12,5	13,5	0,8
Keskimäärin	11,6	13,5	1,8	11,4	12,6	1,2

* Ikäraja nostettu 64 vuoteen myös vuoden 2005 jälkeen eläkkeelle siirtyneillä.

van työkyvyttömyyseläkkeen keskimääräistä tasoa, sillä nuoremmalla iällä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden eläketaso on keskimäärin matalampi kuin vanhemmalla iällä eläkkeelle siirtyneiden. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien ”nuorentuminen” näkyy kahta kautta, sekä suoraan iän kautta että epäsuorasti työkyvyttömyyseläkkeellä oloajan kautta.

Arvio etenee vaiheittain siten, että vertailukohdانا on työkyvyttömyyseläkkeen toteutunut kehi-

tys. Ensimmäisessä vaiheessa huomioidaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikärakenteen muutoksen vaikutus. Toisessa vaiheessa työkyvyttömyyseläkkeen kehitys lasketaan sekä vuoden 2008 ikärakenteen että työkyvyttömyyseläkkeellä oloajan mukaisesti. Näin huomioidaan se, että saman ikäisten työkyvyttömyyseläkkeen saajien joukossa on entistä enemmän pitkään työkyvyttömyyseläkettä saaneita henkilöitä. Viimeisessä vaiheessa analyysiä täydennetään olettamalla työkyvyt-

tömyyseläkkeen jatkuvan ikävuoteen 64 saakka myös niiden osalta, joiden työkyvyttömyyseläke on päättynyt vanhuuseläkkeeseen 62 vuoden iässä. Tämä vaihe kuvaa työkyvyttömyyseläkkeen ikärajan laskun vaikutusta, kun edelliset vaiheet on otettu huomioon.

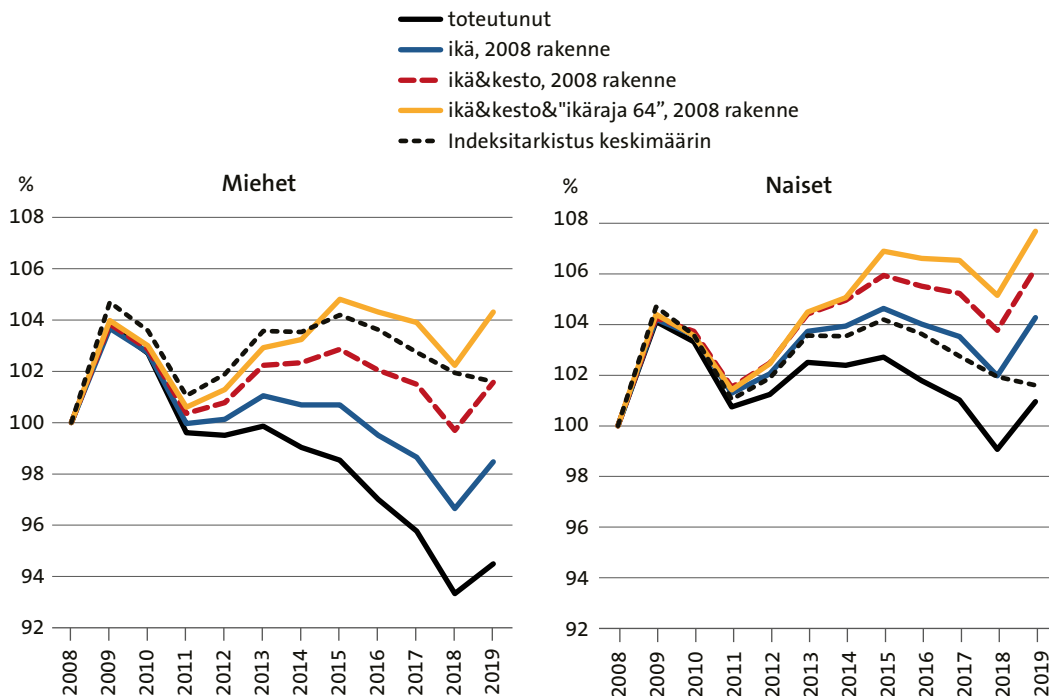
Kuviossa 2 on esitetty tulokset vuosilta 2008–2019. Vuosi 2008 on skaalattu 100 prosentiksi, jolloin muut vuodet kuvaavat, kuinka monta prosenttia työkyvyttömyyseläkkeet ovat muuttuneet vuoteen 2008 verrattuna. Kuviossa on esitetty myös maksussa olleiden työkyvyttömyyseläkkeiden indeksitarkistusten suuruutta kuvaava muuttuja ”indeksitarkistus keskimäärin”. Myös siinä vuosi 2008 on skaalattu 100 prosentiksi.

Vuosien 2008–2019 aikana työkyvyttömyyseläkkeet ovat toteutuneen kehityksen perusteella miehillä alentuneet keskimäärin kuusi prosenttia. Kun ikärakenne on vakioitu, työkyvyttömyyseläke on vielä kaksi prosenttia lähtötilanteen tasoa matalampi. Kun ikärakenteen lisäksi vakioidaan työkyvyttömyyseläkeikä, keskimääräinen työkyvyttömyyseläke on jo lähes kaksi prosenttia lähtötilannetta korkeampi. Työkyvyttömyyseläkkeen

ikärajan ”palauttaminen 64 vuoteen” kasvattaa eroa edelleen kahdella prosentilla. Vuoteen 2008 verrattuna miesten keskimääräinen työkyvyttömyyseläke olisi tällöin noussut reaalisesti hieman yli neljä prosenttia. Jos vuoden 2008 työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenne olisi säilynyt ennallaan näiden kolmen tekijän suhteen, miesten keskimääräinen työkyvyttömyyseläke vuonna 2019 olisi siten lähes 10 prosenttiyksikköä toteutunutta kehitystä korkeampi.

Naisten työkyvyttömyyseläkkeet ovat tarkastelujakson aikana nousseet toteutuneen kehityksen perusteella noin yhdellä prosentilla. Ikärakenteen ja työkyvyttömyyseläkeajan vakioimisen jälkeen työkyvyttömyyseläkkeen taso vuonna 2019 on yhteensä kuusi prosenttia ja työkyvyttömyyseläkkeen ikärajan ”palauttamisen” jälkeen kahdeksan prosenttia vuoden 2008 tasoa korkeampi. Vuoden 2008 rakenteen mukaan vakioituna keskimääräinen työkyvyttömyyseläke olisi naisilla siten lähes 7 prosenttiyksikköä vuoden 2019 toteutunut tasoa korkeampi.

Huomionarvoista naisten työkyvyttömyyseläkkeiden kehityksessä on eron kaventuminen miehiin nähden. Toteutuneen kehityksen perusteella

Kuvio 2. Miesten ja naisten työkyvyttömyyseläkkeiden toteutunut ja vuoden 2008 rakenteeseen perustuva kehitys sekä indeksitarkistus keskimäärin, 2008 = 100.

la naisten eläke suhteessa miesten eläkkeeseen on vuosien 2008–2019 aikana kaventunut 86 prosentista 91 prosenttiin (ks. kuvio 1). Jos tarkastelu tehtäisiin vuoden 2008 rakenteen mukaan, olisi miesten eläke noussut reaalisesti 3,8 prosenttia ja naisten 7,7 prosenttia. Tällöin sukupuolten välinen ero olisi kaventunut 86 prosentista 89 prosenttiin. Ikärakenteeseen ja työkyvyttömyyseläkeikaan liittyvät muutokset selittävät siten yli puolet miesten ja naisten työkyvyttömyyseläkkeiden välisen eläke-eron kaventumisesta.

Edellä on raportoitu lähinnä vuosien 2008 ja 2019 välistä muutosta. Tarkastelujakson alkuvaiheessa rakenteellisten muutosten vaikutukset miesten ja naisten työkyvyttömyyseläkkeiden kehitykseen ovat saman suuntaiset, mutta selvästi vähäisemmät kuin vuoteen 2019 mennessä. Tämä johtuu siitä, että työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenne on muuttunut vähitellen.

Indeksitarkistukset antavat toteutuneen kehityksen lisäksi toisen vertailukohdan työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteessa tapahtuneiden muutosten vaikutusten arvioimiseksi, sillä jos työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenne pysyisi ennallaan, eläkkeet muuttuisivat etupäässä eläkeindeksien mukaan. Vuosien 2008–2019 aikana työkyvyttömyyseläkkeet ovat indeksitarkistusten perusteella nousseet reaalisesti yhteensä kaksi prosenttia. Kun työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenne on vakioitu, miesten työkyvyttömyyseläkkeet ovat siten nousseet kaksi prosenttia ja naisten kuusi prosenttia keskimääräistä indeksitarkistusta enemmän.

Indeksitarkistukset selittävät myös kuviossa näkyviä työkyvyttömyyseläkkeen tason äkillisiä vaihteluja. Tarkastelujakson alussa työkyvyttömyyseläkkeen reaalin taso ensin nousi ja sitten laski voimakkaasti. Ilmiön taustalla on vuoden 2008 finanssikriisi. Indeksitarkistukset määräytyvät edellisen vuoden inflaation ja ansiokehityksen perusteella, ja finanssikriisin aikana etenkin inflaatio vaihteli erityisen paljon. Merkille pantavaa on myös se, että vuoden 2015 jälkeen indeksitarkistukset ovat olleet yleistä hintakehitystä alhaisemmat. Tämä johtuu kansaneläkeindeksin negatiivisesta reaalikehityksestä, sillä työeläkeindeksin perusteella tarkistettut työkyvyttömyyseläkkeet ovat säilyneet melko samansuuruisena.

Lopuksi

Tutkimuksessa tarkasteltiin, missä määrin muutokset työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikärakenteessa ja työkyvyttömyyseläkejassa sekä työkyvyttömyyseläkkeen ikärajan lasku 62 vuoteen ovat vaikuttaneet työkyvyttömyyseläkkeiden pienemiseen vuosien 2008–2019 aikana. Teimme tarkastelut erikseen sukupuolen mukaan, koska työkyvyttömyyseläkkeiden taso ja kehitys ovat miehillä ja naisilla erilaiset.

Tutkimuksen mukaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukko on vuosien 2008–2019 aikana nuorentunut, joskin yli 54-vuotiaat ovat edelleen selvästi suurin ikäryhmä. Työkyvyttömyyseläkkeellä oloajat, etenkin vanhimmissa ikäryhmissä, ovat samalla pidentyneet. Omaksi ryhmäkseen erottuivat 63–64-vuotiaat, sillä vuoden 2005 jälkeen työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeet on muutettu vanhuuseläkkeiksi jo 63 vuoden iässä. Tästä syystä nykyisistä 63–64-vuotiaista työkyvyttömyyseläkkeensaajista entistä suurempi osa on ollut varsin pitkään työkyvyttömyyseläkkeellä. Miehillä muutokset etenkin työkyvyttömyyseläkejajoissa ovat olleet hieman suuremmat kuin naisilla.

Työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräiseen kehitykseen työkyvyttömyyseläkettä saavien rakenteen ”nuorentuminen” vaikutti sekä suoraan iän kautta että epäsuorasti työkyvyttömyyseläkkeellä oloajan kautta. Suora vaikutus tuli siitä, että työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa on entistä enemmän nuoria ja epäsuora vaikutus siitä, että vanhemmissa ikäryhmissä on entistä enemmän nuorella iällä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä. Nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden eläketasot ovat keskimääräistä matalampia. Jos vuoden 2008 työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenne olisi säilynyt ennallaan, miesten työkyvyttömyyseläkkeiden taso vuonna 2019 olisi lähes neljä prosenttia ja naisten lähes kahdeksan prosenttia vuoden 2008 tasoa korkeampi. Keskimääräiseen indeksitarkistukseen verrattuna miesten työkyvyttömyyseläkkeet olisivat tällöin kaksi prosenttia ja naisten kuusi prosenttia korkeammat.

Analysimme ulkopuolelle jäi useita jatkotutkimusta vaativia näkökulmia. Tutkimuksemme perusteella työuran loppupäässä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden eli keskimääräistä parempituloisten miesten osuus työkyvyttömyyseläkettä saavista miehistä on pienentynyt. Tämä kaventaa sekä naisten ja miesten välistä että miesten keski-

näisiä tuloeroja työkyvyttömyyseläkkeiden tasossa. Tarkempaa selvittämistä vaati se, missä määrin nämä muutokset näkyvät tuloerojen siirtymisenä vanhuuseläkepuolelle. Osatyökyvyttömyyseläkkeen merkitystä täyden työkyvyttömyyseläkkeen vaihtoehtona ja sen valikoivaa vaikutusta täyden työkyvyttömyyseläkkeen keskimääräiseen kehitykseen ei tutkimuksessa myöskään tarkasteltu. Osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on viime vuosien aikana voimakkaasti yleistynyt etenkin naisten keskuudessa.

Vuoden 2005 työeläkeuudistuksen seurauksena työeläkkeenä maksettavan työkyvyttömyyseläkkeen ikäraja laski 64 vuodesta 62 vuoteen. Tutkimuksemme perusteella ikärajan lasku lisäsi pitkään työkyvyttömyyseläkkeelle olleiden osuutta kaikista työkyvyttömyyseläkkeen saajista ja tätä kautta alensi keskimääräistä työkyvyttömyyseläkettä. On tärkeää huomata, että toimeentulon kannalta muutos oli näennäinen, sillä työkyvyttömyyseläkkeen korvasi samantasoinen vanhuuseläke. Vuoden 2017 uudistuksessa työkyvyttömyyseläkkeen ikäraja päätettiin palauttaa asteittain 64 vuoteen ja vuodesta 2030 alkaen sitoa se elinajan odotteen kehitykseen. Jatkossa myös tämän uudistuksen vaikutuksia työkyvyttömyyseläkkeen kehitykseen on tärkeä seurata.

Tutkimuksessa ei käsitelty työ- ja kansaneläkejärjestelmien erilaisia rooleja eläketurvan järjestämisessä. Näistä työeläkejärjestelmän tehtävänä turvata eläkkeensaajan totutun toimeentulon tason kohtuullinen säilyminen. Kansaneläkettä henkilö saa, jos työeläke jää matalaksi tai hän ei saa sitä lainkaan. Vanhuuseläkettä saavien joukossa työeläkkeestä on tullut vähitellen pääasiallinen eläketurvan muoto. Työkyvyttömyyseläkettä saavien kohdalla kehitys on kulkenut päinvastaiseen suuntaan. Nuorilla työkyvyttömyyseläkkeensaajilla kansaneläke muodostaa eläketurvasta merkittä-

vän osan. Työkyvyttömyyseläkeajan piteneminen voi johtaa siihen, että nuorten ohella kansaneläkkeestä on tulossa entistä enemmän myös ikääntyneiden työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurvan lähde. Eläkeläisköyhyyden torjunnan kannalta tämän merkitystä on tärkeä selvittää.

On myös huomioitava, että emme tarkastelleet työkyvyttömyyseläkettä saavien toimeentuloa kokonaisuutena vaan ainoastaan eläkkeen suuruutta. Eläkkeen lisäksi henkilö voi saada myös muita tuloja, kuten palkkaa tai omaisuustuloja, tai tulonsiirtoja, kuten asumis- tai toimeentulotukea. Toimeentuloon vaikuttaa myös verotus. Monelle työkyvyttömyyseläkkeensaajille erityisen tärkeitä ovat julkiset palvelut, kuten hoiva- ja terveyspalvelut. Työkyvyttömyyseläkettä saavien tulokehitystä on siksi hyvä tarkastella myös työkyvyttömyyseläkettä laajemmin.

Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän väheneminen, sen vaikutukset työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteeseen ja tätä kautta työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräiseen kehitykseen on ilmiö, joka on toistaiseksi saanut vähän huomiota. Suurten ikäluokkien siirtyminen vanhuuseläkkeelle, työkyvyttömyysriskin alentuminen vanhemmissa ikäryhmissä ja väestön terveyden parantuminen ovat tekijöitä, joiden takia työkyvyttömyyseläkkeellä on aikaisempaa vähemmän hyvätuloisia lähellä vanhuuseläkeikää olevia henkilöitä. Siltä osin kun työkyvyttömyyseläkkeensaajien ”köyhtyminen” on seurausta edellä mainitun kaltaisista syistä, kehityksestä ei pidä huolestua. Huolestuttavaa on sen sijaan nuorten työkyvyttömyysriskin kasvu. Eläkepolitiikalle asetettujen toimeentulotavoitteiden kannalta on tärkeä tunnistaa, missä määrin muutokset eläketurvan tasossa ja kehityksessä ovat toivottavia ja missä määrin ei-toivottavia.

KIRJALLISUUS

- Eläketurvakeskus (2021a) Tilastotietokanta. <https://tilastot.etk.fi/pxweb/fi/ETK>, (luettu 12.11.2021)
- Eläketurvakeskus (2021b) Indeksien kehitys. <https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elaketurva/elakkeiden-indeksointi/indeksien-kehitys/> (luettu 12.11.2021)
- Hietaniemi, Marjukka (2017) Työkyvyttömyyseläkkeen määräytyminen ja sen muutokset 1990-luvulta lähtien. Teoksessa Rantala, Juha & Hietaniemi, Marjukka & Nyman, Heidi & Laaksonen, Mikko &

- Kuivalainen, Susan (toim.) Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2017. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Kuivalainen, Susan & Rantala, Juha & Ahonen, Kati & Kuitto, Kati & Palomäki, Liisa-Maria (toim.) (2017) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Kuivalainen, Susan & Rantala, Juha & Nyman, Heidi

- & Lampi, Jukka (2017) Eläkeläisten määrän ja rakenteen kehitys. Teoksessa Kuivalainen, Susan & Rantala, Juha & Ahonen, Kati & Kuitto, Kati & Palomäki, Liisa-Maria (toim.) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Laaksonen, Mikko & Nyman, Heidi (2019) Työttömyyden ja ikääntyneiden siirtyminen työkyvyttömyyseläkkeelle on vähentynyt selvästi. Lääkärilehti 74 (33).
- Laaksonen, Mikko & Rantala, Juha & Nyman, Heidi & Lampi, Jukka (2017) Työkyvyttömyyseläkkeellä olevan väestön rakenne ja kehitys. Teoksessa Rantala, Juha & Hietaniemi, Marjukka & Nyman, Heidi & Laaksonen, Mikko & Kuivalainen, Susan (toim.) Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2017. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Nyman, Heidi & Kiviniemi, Marja (2017) Katsaus eläketurvaan vuonna 2016. Eläketurvakeskuksen tilastoja 08/2017. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Pösö, Reetta (2016) Kelan työkyvyttömyyseläkkeen saajien määrä vähenee, mutta kehityksessä on eroja ikäryhmien välillä. Tilastokatsaus 18.10.2016. Helsinki: Kela. http://www.kela.fi/documents/10180/1630864/Kelan_tyokyvyttomyyselakkeen_saajien_maara_vahenee_mutta_kehityksessa_on_eroja_ikaryhmien_valilla.pdf/66aed-dcb-fd8b-4e63-bffe-bd136c67dc90.
- Rantala, Juha & Hietaniemi, Marjukka & Nyman, Heidi & Laaksonen, Mikko & Kuivalainen, Susan (toim.) (2017) Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2017. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Rantala, Juha & Kuivalainen, Susan & Nyman, Heidi & Laaksonen, Mikko & Lampi, Jukka (2017) Työkyvyttömyyseläkkeen saajien eläketurvan taso ja kehitys. Teoksessa Rantala, Juha & Hietaniemi, Marjukka & Nyman, Heidi & Laaksonen, Mikko & Kuivalainen, Susan (toim.): Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2017. Helsinki: Eläketurvakeskus, 2017.
- STM (2005) Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti 2005. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2005:11. Helsinki.
- Tuominen, Eila & Nyman, Heidi & Lampi, Jukka (2011) Eläkkeiden reaalin kehitys vuosina 2000–2010. Teoksessa Kautto, Mikko (toim.) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2011. Helsinki: Eläketurvakeskus, 2011.

TIIVISTELMÄ

Juha Rantala & Mikko Laaksonen: Ovatko työkyvyttömyyseläkeläisten eläkkeet pienentyneet?

Vuosien 2008–2019 aikana täyttä työkyvyttömyyseläketä saavien keskimääräinen eläke on reaalisesti laskenut. Tutkimuksessa tarkasteltiin missä määrin muutokset työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikärakenteessa ja työkyvyttömyyseläkeajassa sekä vuoden 2005 työeläkeuudistuksen yhteydessä tehty työkyvyttömyyseläkkeen ikärajan lasku ovat vaikuttaneet työkyvyttömyyseläkkeiden laskevaan kehitykseen. Tutkimusaineisto käsitti kaikki tarkasteluvuosien aikana täyttä työkyvyttömyyseläketä saaneet 16–64-vuotiaat.

Tutkimuksen mukaan työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukko on vuosien 2008–2019 aikana nuorentunut, joskin yli 54-vuotiaat ovat edelleen selvästi suurin ikäryhmä. Työkyvyttömyyseläkkeellä oloajat ovat samalla pidentyneet, etenkin vanhimmissa ikäryhmissä. Omaksi ryhmäkseen erottuivat 63–64-vuotiaat, sillä vuoden 2005 jälkeen työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeet on muutettu vanhuuseläkkeiksi jo 63 vuoden iässä. Tästä syystä keskimääräistä parempituloisten työkyvyttömyyseläkeläisten osuus 63–64-vuotiaista on vähitellen pienentynyt. Työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräiseen kehitykseen työkyvyttömyyseläketä saavien rakenteen ”nuorentuminen” vaikutti laskevasti sekä suoraan iän kautta että epäsuorasti

työkyvyttömyyseläkkeellä oloajan kautta, sillä vanhempien työkyvyttömyyseläkeläisten joukossa on entistä enemmän nuorella iällä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä. Nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden eläketasot ovat keskimääräistä matalampia, koska ansiot tyypillisesti nousevat iän myötä. Jos työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenne olisi säilynyt ennallaan samana kuin vuonna 2008, miesten työkyvyttömyyseläkkeiden taso olisi vuonna 2019 lähes neljä prosenttia ja naisten lähes kahdeksan prosenttia vuoden 2008 tasoa korkeampi. Ikärakenteeseen ja työkyvyttömyyseläkeajan liittyvät muutokset selittävät yli puolet miesten ja naisten työkyvyttömyyseläkkeiden välisen eläke-eron kaventumisesta. Eläkepolitiikalle asetettujen toimeentulotavoitteiden kannalta on tärkeä tunnistaa, missä määrin muutokset eläketurvan tasossa ovat toivottavia ja missä määrin ei-toivottavia. Suurten ikäluokkien siirtyminen vanhuuseläkkeelle, työkyvyttömyysriskin alentuminen vanhemmissa ikäryhmissä ja väestön terveyden parantuminen ovat tekijöitä, joiden ansiosta työkyvyttömyyseläkkeellä on aikaisempaa vähemmän hyvätuloisia lähellä vanhuuseläkeikää olevia henkilöitä. Siltä osin kun työkyvyttömyyseläkkeensaajien ”köyhtyminen” on seurausta edellä mainitun kaltaisista syistä, kehityksestä ei pidä huolestua. Huolestuttavaa on sen sijaan nuorten työkyvyttömyysriskin kasvu.

KIRJOITTAJAT

Rantala, Juha, VTT, ekonomisti, Eläketurvakeskus (juha.rantala[at]etk.fi)

Laaksonen, Mikko, FT, erikoistutkija, Eläketurvakeskus (mikko.laaksonen[at]etk.fi)